

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

10

23 AUGUST 1944. DOCUMENTE, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, vol. I (1939—1943), CXLIII + 656 p.; vol. II (1944), 872 p.

În anul jubiliar al celei de a 40-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, Direcția Generală a Arhivelor Statului și Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară au editat două masive volume de documente consacrate acestui eveniment crucial din istoria poporului român. Ediția de documente a fost întocmită de Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Alecsenia Andone, Ileana Chirtu, Eugenia Ciocan, Valentina Costake, Alexandru Duțu, Ielița Gămulescu, Elena Gheorghe, Viorica Hostiuc, Mircea Mușat, Cristian Popișteanu, Emilia Poștăriță, Eleonora Rădulescu, Mihai Rotegăan, Ioan Talpeș. Colectivul de coordonare a fost format din Ion Ardeleanu, Vasile Arimia și Mircea Mușat. Au mai colaborat: Dumitru Angheli, Tudor Bucur, Ion Florescu, Elena Moisuc, Margareta Szabó, Constantin Vlad și Valeriu Veliman.

Lucrarea este precedată de o *Notă asupra ediției*, de un *Cuvînt înainte*, semnat de general locotent dr. Ilie Ceaușescu, și de o *Introducere* iscălită de Vasile Arimia și Mircea Mușat. Urmează lista documentelor pentru fiecare volum în parte.

Munca depusă de autori este realmente impresionantă, atît sub raportul depistării unui număr foarte mare de documente, al ordonării și pregătirii lor pentru tipar, cît și al îmbrățișării unei arii tematice ample, subsumată obiectivului urmărit, ceea ce permite încadrarea momentului 23 August 1944 în ansamblul istoriei naționale, precum și înscrierea lui în rîndul marilor evenimente ale lumii contemporane. Au fost selectate 900 de documente, cele mai multe din surse interne: decrete-legi, rapoarte, ordine, dări de seamă, note, buletine, sinteze informative, rechizitorii, memorii, scrisori etc. provenind de la autoritățile de stat, de la organizațiile politice care s-au confruntat cu dictatura antonesciană (în primul rînd Partidul Comunist Român), de la persoane cu autoritate și răspundere politică, oameni de știință, artă și cultură, din presa vorbită și scrisă. Un număr însemnat de documente au fost

adunate din arhivele străine: S.U.A., Marea Britanie, Franța, R.F. Germania, Italia, Elveția, Spania, Portugalia, Vatican, Turcia, Polonia, Ungaria, cuprinzînd rapoarte, scrisori, memorii, instrucțiuni, directive ș.a. provenind de la diplomații acestor țări acreditați la București sau în alte capitale, de la miniștri de externe și alte persoane oficiale, comandanți militari, șefi de misiuni, precum și articole din presă, emisiuni de radio etc. Lipsa documentelor din arhivele sovietice a fost în parte suplinită prin introducerea în lucrare a unor relații ale diplomaților străini acreditați la Moscova, a mai multor articole din presă și din emisiunile posturilor de radio sovietice.

Imensul material documentar adunat a fost ordonat după criteriul cronologic, ceea ce a permis oglindirea evoluției istorice a evenimentelor, accentul căzînd, așa cum era firesc, pe reliefa pregătirii și desfășurării evenimentelor din August 1944, ca expresie a unui larg consens național, cu profundă implicații în viața internă și internațională.

Primul volum, cuprinzînd anii 1939—1943, conține 463 documente. Anul 1939 are rezervate 36 de documente, care se referă la degradarea climatului internațional (ducînd la izbucnirea celei de a doua mari conflagrații a secolului XX), la lupta forțelor înaintate, responsabile, pentru salvagardarea păcii, la acțiunile de mare rezonanță desfășurate de P.C.R., din rîndul cărora se detașează cele din 1 Mai 1939, la izolarea politică a României.

Cele 104 documente privind anul 1940 se referă la amputarea teritoriului național ca urmare a politicii de forță și dictat promovată de marile puteri, la acțiunile de protest desfășurate de poporul român împotriva dictatului de la Viena din 30 august 1940, la gravele și dramaticele evenimente din acel sfîrșit de an, precum și la lupta neîmpăcată a comuniștilor împotriva unui regim de teroare și a politicii de înfeudare a țării interesele Germaniei hitleriste.

Autorii au inclus 113 documente privind anul 1941, an de grea cum-

până din istoria României, cînd a avut loc rebeliunea legionară, cînd dictatorul Ion Antonescu a hotărît angajarea armatei române în războiul dus de Germania împotriva Uniunii Sovietice, fapt ce a creat o situație dramatică pentru poporul român, nevoit să participe la un război străin de interesele și aspirațiile sale. Pe de altă parte, documentele pun în relief poziția profund patriotică a P.C.R., care de la început a luat atitudine împotriva războiului antisovietic, a formulat, în documentul intitulat „Lupta poporului român pentru libertate și independență națională” din 6 septembrie 1941, platforma-program pe baza căreia să se ralieze toate forțele democratice, patriotice, antifasciste și antiimperialiste în vederea salvării patriei.

Documentele din anul 1942, în număr de 97, reflectă amplificarea mișcării de rezistență, accentuarea frământărilor din sinul armatei române, contradicțiile dintre militarii români și cei germani, inclusiv la nivelul conducerii superioare, perseverența cu care Partidul Comunist a militat pentru făurirea unui larg sistem de alianțe menit să asigure succesul mișcării de rezistență din România.

Primul volum se încheie cu cele 113 documente privind anul 1943, care se referă la activizarea politică a Partidului Național-Tărănesc și a Partidului Național-Liberal, a grupării lui Gh. Tătărescu, a cercurilor Palatului, fapt ce a creat terenul favorabil atragerii lor într-o colaborare cu Partidul Comunist Român. Se publică documente privind făurirea Frontului Patriotic Antihitlerist, în iunie 1943, despre multiplicarea formelor de luptă împotriva dictaturii antonesciene și a războiului antisovietic, inclusiv prin constituirea unor grupe de partizani, formațiuni politice înarmate, sabotarea mașinii de război, dezertări de pe front, refuzul de a da curs directiveilor politice și militare ale guvernului.

Cel de al doilea volum este consacrat anului 1944, an cu profunde rezonanțe în istoria României. 437 documente se referă la tratativele diplomatice vizînd scoaterea țării din războiului antisovietic, inclusiv prin mișcării de rezistență din România, făurirea sistemului de alianțe inițiat de Partidul Comunist: Frontul Unic, Muncitoresc, acordul cu Palatul, crearea Blocului Național-Democratic, sistem care a avut rolul decisiv în asigurarea victoriei actului istoric de la 23 August 1944. În volum sînt cuprinse documente fundamentale privind răsturnarea dictaturii antones-

ciene, revenirea la regimul democratic, scoaterea României din războiul antisovietic și alăturarea ei la coaliția Națiunilor Unite. Sînt înfățișate pe larg luptele pentru eliberarea capitalei și împrejurimilor ei și zdrobirea încercării forțelor hitleriste de a înfrînge insurecția română. Numeroase documente pun în evidență puternicul ecou internațional al actului revoluționar de la 23 August 1944, expresia cea mai autentică a voinței poporului român de a trăi liber și independent în vatra sa milenară; în același timp sînt incluse documente care atestă influența avută de revoluția română asupra desfășurării celui de-al doilea război mondial, a mișcării de rezistență din statele europene, în primul rînd din cele vecine. Volumul se încheie cu un masiv grupaj de documente privind lupta armatei române — alături de cea sovietică — pentru eliberarea întregului teritoriu al României, luptă încheiată cu deplin succes la 25 octombrie 1944.

Orice lucrare — inclusiv cea la care ne referim — este susceptibilă de îmbunătățiri, mai ales în perspectiva unei noi ediții, sau a editării și a altor volume consacrate marelui eveniment. Avem în vedere includerea unor documente, între care stenogramele întîlnirilor Hitler-Antonescu, mărturiile unor participanți la revoluție și la tratativele diplomatice din anii 1942—1944. Poate că ar fi de preferat să se dea mai puține documente, dar cele rămase să fie integrale, știut fiind că întreruperile de text creează, mai ales cercetătorilor, o anumită stare de îndoială asupra părților eliminate. Deși în lucrare figurează sute de nume, unele — așa cum înșiși autorii afirmă — neputînd fi identificate (p. X), nu au fost trecuți tocmai autorii memoriului către Antonescu, din aprilie 1944 (doc. 559), deși aceștia sînt prestigioase personalități ale științei și culturii românești. Dintr-o scăpare regretabilă, doc. 259 nu are indicată sursa. Avînd în vedere masivitatea celor două volume (peste 1500 de pagini), un indice de nume ar fi ușurat mult munca cititorului. Poate și notele explicative se cuveceau a fi mai bogate și mai multe, deoarece lucrarea nu se adresează numai specialiștilor, ci și publicului larg.

Dincolo de observațiile și sugestiile ce se pot face, rămîne faptul esențial că pentru prima dată au fost publicate documentele fundamentale privind pregătirea și înfăptuirea revoluției din August 1944, permițînd cititorului — cercetător sau simplu na-

sionat de istorie autentică — să-și formeze o imagine complexă și unitară asupra acestui mare eveniment din istoria poporului român. Tipărirea documentelor în limba în care au fost scrise permite un contact direct cu textele originale, cu modul de a gândi și a reacționa al celor care, într-un fel sau altul, au fost implicați în desfășurările istorice din România anilor 1939—1944. După cum, publicarea rezumatelor documentelor în limba engleză și a *Introducerii* în aceeași limbă oferă cercetătorilor străini posibilitatea de a utiliza cele două volume de documente scoase de Direcția Generală a Arhivelor Statului și de Centrul de Studii și Cercetări de Istoria și Teoria Militară.

Lucrarea *23 August 1944. Documente* constituie un emoționant omagiu pe care generația de astăzi, generația făuritorilor societății socialiste multilateral dezvoltate în România, îl aduce generației care a făurit revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a pus temelgia pe care se înalță edificiul chipului nou al patriei. Autorii celor două volume — care au depus o muncă intensă, responsabilă, de înaltă competență profesională — au îmbogățit istoriografia românească, au săvârșit un adevărat act patriotic, meritând stima și recunoștința tuturor iubitorilor de istorie din România.

IOAN SCURTU

Gheorghe Popa, Maria Georgescu, DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ORAȘULUI ALEXANDRIA, 1833—1982. București, 1984. 432 p.

Recenta lucrare realizată de Gheorghe Popa și Maria Georgescu și apărută prin grija Direcției Generale a Arhivelor Statului, Serviciul publicații și valorificare, redactor Mioara Tudorică, se înscrie pe linia — consecvent urmărită și înfăptuită — de punere în valoare a patrimoniului arhivistic național. Stau mărturie lucrările monumentale consacrate lui Mihai Viteazul, Revoluției din 1821 și celei din 1848, Unirii Principatelor, *Independenței de stat a României, făuririi statului național unitar român* în 1918, *Revoluției din august 1944*. În aceeași arie de preocupări se remarcă lucrările scoase de filialele județene ale Arhivelor Statului, unele dintre ele onorate cu premii ale Academiei.

Tipărită cu prilejul aniversării unui secol și jumătate de existență a orașului Alexandria, lucrarea pe care o prezentăm însumează 331 documente, adunate din fondurile locale și, uneori, din cele centrale care ilustrează o istorie bogată în evenimente, ce se cuvine a fi cunoscută de un public larg și nu doar de un grup restrâns de cercetători.

Așa cum menționează Gheorghe Popa în *Introducere*, pe vatra orașului Alexandria au fost descoperite urme din paleoliticul inferior, care atestă o locuire foarte veche, de circa 400 000 de ani; omul a continuat să trăiască în această arie geografică, fără întrerupere, până în zilele noastre. Din acest punct de vedere, Ale-

xandria oferă exemplul unei localități în care permanența și continuitatea sînt bine atestate documentar. Înființarea orașului a răspuns unei necesități resimțite în primul rînd de locuitorii acestor meleaguri.

Documentele incluse în volum demonstrează procesul de dezvoltare a localității, efortul permanent pentru o organizare modernă (construirea de străzi și edificii publice, a rețelilor de apă, canalizare și iluminat, etc), pentru o viață în pas cu exigențele unei societăți în continuă evoluție, pentru impunerea orașului în conștiința românească. Acest efort a dat roadele scontate, Alexandria numărîndu-se printre orașele moderne ale țării, iar locuitorii lui avînd o participare activă la marile evenimente care au jalonat istoria modernă și contemporană a României.

Dintre documentele de o mare semnificație națională, menționăm: hrisovul emis de Alexandru Ghica privind înființarea orașului Alexandria (4 septembrie 1840), adresa conținînd azeziunea locuitorilor la cauza revoluției din 1848, scrisoarea de salut pentru dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza în 1859, telegramele de protest împotriva persecuțiilor la care erau supuși românii din Austro-Ungaria, relatările privind activitatea Ligii Culturale, articolele referitoare la participarea alexândrenilor la mișcarea socialistă, la răscoala din 1907,

notele informative asupra stării de spirit antihitleriste a cetățenilor, tabelul privind rezultatul alegerilor parlamentare din noiembrie 1946, hotărârea privind înființarea întreprinderii de rulmenți, articolul despre evoluția industrială a orașului în perioada 1965—1982 și investițiile în 1981—1985.

Cum era și firesc, cea mai mare parte a documentelor se referă la viața de zi cu zi a locuitorilor, la lupta maselor de oameni ai muncii împotriva claselor dominante, a abuzurilor, pentru edificarea unei noi societăți, lipsită de exploatare și asuprire. Realizările din anii socialismului ocupă un loc semnificativ în economia lucrării.

Se degajă cu pregnanță munca depusă, de autorități și de masa cetățenilor, pentru dezvoltarea urbanistică a orașului, pentru realizarea unor edificii publice reprezentative (primăria, catedrala, gimnaziul „Alexandru Ghica”, școala normală, gara ș.a.), pentru ridicarea unor monumente cu profundă vibrație patriotică. La realizarea unor asemenea obiective și-au adus contribuția unii dintre cei mai renumiți arhitecți, pictori și sculptori ai țării, precum I. Socolescu, Ștefan Luchian și Spiridon Georgescu.

Buni cunoscători ai istoriei patriei și pasionați cercetători ai istoriei locale, autorii au întocmit un volum de referință pentru oricine va urmări istoria orașului Alexandria sau va dori să găsească materialele documentare semnificative pentru istoria modernă și contemporană a patriei. Asemenea lucrări se constituie, efectiv,

în cărămizile trainice pe care se înalță edificiul istoriei naționale; o istorie întemeiată pe documente autentice, pe argumentul convingător al faptelor de viață. Lista documentelor de la începutul volumului înlesnește folosirea lui, iar maniera de prezentare a acestora, inclusiv sub raportul tehnoredactării, asigură o lectură plăcută, deosebit de instructivă. Materialul ilustrativ contribuie la diversificarea lucrării și la sporirea forței lui de convingere. Deosebit de util este indicele general, cu care se încheie volumul.

Autorii au cules, cu migală și perseverență, ceea ce au găsit despre orașul Alexandria în fondurile indicate. Desigur că cercetarea și a altor fonduri, din arhivele centrale și locale, ar fi permis includerea unui număr de documente semnificative, unele dintre ele citate în lucrări de specialitate. După cum presa centrală și dezbaterile parlamentare ar fi putut oferi noi elemente vizînd integrarea istoriei orașului, Alexandria în ansamblul istoriei naționale.

Noua carte editată de Direcția Generală a Arhivelor Statului, în colaborare cu Filiala Arhivelor Statului din județul Teleorman, este o contribuție meritorie la dezvoltarea istoriografiei românești, o nouă mărturie a faptului că prin muncă asiduă și competență se pot realiza lucrări valoroase pe întreg cuprinsul țării, iar prin sprijinul organelor competente acestea pot vedea, în cele mai bune condițiuni, lumina tiparului.

IOAN SCURTU

Victor Neumann, VASILE MANIU. MONOGRAFIE ISTORICĂ. Prefața de Paul Cornea. Edit. „Facla” Timișoara 1984, 214 p.

Lucrarea tinărului istoric timișorean este o realizare meritorie, readucînd în circuitul științific național opera lui Vasile Maniu, personalitate însemnată a generației pașoptiste, a cărei activitate continuă și în deceniile următoare.

Selecția făcută din lucrările lui Vasile Maniu este precedată de o biografie foarte documentată ce se bazează pe un considerabil material edit și inedit, acesta din urmă provenind din lăsamîntul documentar al marelui dispărut, aflat în posesia unui descendent al familiei (p. 11—138).

Autorul scoate în evidență viața și activitatea lui Vasile Maniu încadrîndu-l perfect în realitățile contemporane ale patriei noastre. Sesizăm mai ales reușita analiză privind activitatea lui în Banat, în timpul și în perioada următoare revoluției pașoptiste. Autorul desfășoară pe o paletă largă activitatea lui Vasile Maniu ca militant de seamă al luptei de eliberare națională a românilor din Transilvania și Banat, dar totodată și un adept al conviețuirii frățești dintre locuitorii acestor provincii is-

torice, fără deosebire de etnie și religie.

Victor Neumann zugrăvește în culori vii activitatea lui Vasile Maniu desfășurată după trecerea în patria mamă. Se subliniază activitatea lui pe tărîm juridic, politic (mai ales în parlamentul României), artistic și cu deosebire istoric. Sînt evidențiate meritele lui deosebite obținute în calitate de secretar al comisiei istorice a Academiei Române, care îi oferise deja un fotoliu în cadrul ei. Autorul precizează că activitatea lui, inclusiv cea politică și istorică, a avut un caracter progresist. Ca deputat, a militat pentru progresul economic și social al țării, ca de pildă prin susținerea unui proiect de dezvoltare a sistemului feroviar, în 1882, chiar dacă nu toate soluțiile oferite erau viabile.

Nota dominantă a activității istorice a lui Vasile Maniu a fost apărarea drepturilor istorice ale poporului român. Autorul nu se rezumă la analiza acestei activități, ci o ilustrează și cu anumite scrieri ale istoricului inse-

rate în partea documentară a volumului (p. 139—181). Dintre acestea reține atenția „Raportul de cercetare adresat de Vasile Maniu Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice”, în anul 1892. Acest material inedit este un tur de orizont al principalelor obiective ce trebuie să fie urmărite de istoriografia română, mai ales în ceea ce privește istoria Transilvaniei. Trebuie să recunoaștem că, în esență, raportul reprezintă un ghid orientativ și pentru istoricul de astăzi.

Desigur, autorul nu a putut republica toată moștenirea scriitoricească a lui Vasile Maniu dar, cu ajutorul biografiei inserate în volum cititorul poate să se documenteze perfect asupra acesteia.

În concluzie, apreciem pozitiv inițiativa lui Victor Neumann și sperăm că, pe viitor, va readuce în circuitul științific național și alte figuri de origină bănățeană care au rămas în umbră.

EUGEN GLÜCK